Агросектор України: вплив війни та перспективи відновлення

Вступ

1. Фактори впливу на агросектор України

2. Збитки та втрати агросектору України

3. Потреби для відновлення

В

Вторгнення російської федерації в Україну 24 лютого 2022 року спричинило значні жертви серед цивільного населення, пошкодження інфраструктури та виробничих активів, а також призвело до тяжких людських, соціальних та економічних втрат.

Крім того, з жовтня 2022 року росія завдавала значних втрат критично важливим об'єктам енергетичної інфраструктури засобами далекобійної зброї (ракет і дронів).

1. Фактори впливу на агросектор України

Основними факторами впливу війни на український агросектор стали скорочення посівних площ (на 20% порівняно з 2021 роком), пошкодження виробничих будівель, споруд й обладнання, зростання цін на добриво та дизельне паливо, блокада чорноморських портів. Всі ці фактори суттєво зменшили доходи українських фермерів й агрокомпаній.

Суттєвим чинником стало також переривання логістичних ланцюгів. До війни через чорноморські порти України проходило 90% експорту сільськогосподарської продукції. У березні 2022 року експорт зерна становив лише 0,3 мільйона тон порівняно з 5,4 мільйона тон двома місяцями раніше. Налагодження альтернативних маршрутів допомогло збільшити експорт зерна до 1,2 млн тон у квітні та 2,7 млн тон у червні 2022 року. Ця ситуація спричинила тиск на внутрішні ціни на пшеницю та кукурудзу, які знизилися на 45% в період з січня по червень 2022 року, в той час як у світі вони зросли приблизно на 15%.

Чорноморська зернова ініціатива з липня 2022 року суттєво збільшила експорт (до 6-7 мільйонів тон щомісяця), але логістичні витрати залишалися дуже високими.

На зменшення посівних площ навіть на деокупованих територіях вплинуло також мінно-вибухове забруднення земель. Загальна площа сільськогосподаських земель, забруднених нерозірваними боєприпасами мінами й уламками становить більше 400 000 га.

Інша стаття за темою: Визначення шкоди, завданої землі в Україні

Компанії, що займаються тваринництвом, стикаються з проблемами, пов'язаними з виробництвом і комерціалізацією продукції. Основними труднощами є доступ до ринків і покупців, доступ до необхідних ресурсів (наприклад, кормів, вакцин, ліків, обладнання) та робочої сили, а також високі ціни на паливо й електроенергію або навіть відсутність доступу до електроенергії.

Через війну змін зазнають також звичні операційні рішення українських агрокомпаній. Такі зміни полягають, насамперед, в обмеженні використання сільськогосподарських ресурсів (наприклад, добрив, пестицидів і насіння), диверсифікації бізнесу (наприклад, вивчення або започаткування нового бізнесу) та зміні ринків збуту (наприклад, пошук нових покупців).

Варто також згадати фактори непрямого впливу війни на агропродовольчий ланцюжок доданої вартості. Зокрема, значно скоротилася кількість постачальників виробничих ресурсів порівняно з довоєнним періодом, за винятком постачальників кормів і медичних послуг, які постраждали порівняно менше. Таке скорочення є наслідком не лише проблем із доставкою необхідних ресурсів, але й цінової політики постачальників, особливо у випадку закупівель добрив і кормів.

Загальна структура збуту в цілому залишилася незмінною, але зазнала певного коригування. Наприклад, до війни більшість українських фермерів продавали свою продукцію оптовикам (тобто операторам, які, зазвичай, продають великі партії іншим підприємствам), трейдерам і переробникам. Після повномасштабного вторгнення вигідніше стало продавати продукцію сільськогосподарських підприємств переробникам. Основною проблемою в цій сфері стало припинення роботи покупців продукції, їх неспроможність закуповувати довоєнні обсяги або пропонувати виробнику прийнятні ціни. За даними Світового банку в середньому 18% всіх малих та середніх українських сільськогосподарських виробників припинили постачання своєї продукції через низькі закупівельні ціни.

2. Збитки та втрати агросектору України

До війни сільське господарство України виробляло 10% ВВП, забезпечувало роботою 14% робочої сили та давало 41% загального експорту. Війна розпочалася якраз перед початком весняної посівної кампанії 2022 року, що дуже сильно вдарило по сільськогосподарському сектору.

В

Станом на 24 лютого 2023 року збитки та втрати для сільськогосподарського сектору України оцінювались в 40,2 млрд доларів США. При цьому розмір збитків складав 8,72 млрд доларів США, тоді як сукупні втрати становили 31,50 млрд доларів США.

Збитки включають часткове або повне знищення техніки й обладнання, сховищ, тваринництва, рибальства та аквакультури, багаторічних культур, а також викрадені виробничі ресурси та продукцію. Пошкодження машин й

обладнання було найбільшим джерелом загального збитку, друга позиція – за викраденими засобами виробництва та пошкодженими сховищами.

Втрати від війни в основному включають недоотриманий дохід українських фермерів та агрокомпаній через зниження обсягу виробництва (наприклад, незібраний врожай), закупівельних цін (через порушення експортної логістики), більші додаткові виробничі витрати (наприклад, на добрива й паливо, вартість рекультивації забруднених земель після їхнього обстеження, розмінування та вивільнення).

3. Потреби для відновлення

Загальні оціночні потреби в реконструкції та відновленні України перевищують 411 мільярдів доларів США. Потреби сільського господарства становлять у цій сумі не менше 7%. Водночас, треба розуміти, що війна продовжується і росія не припинятиме знищення та грабування української виробничої інфраструктури. Так само не припинятимуться бойові дії та пов'язані з ними обмеження, відповідно буде завдано ще більшої шкоди. Очевидно, що збитки та втрати будуть накопичуватися й надалі, перш ніж можна буде розпочати довгострокову реконструкцію, а не аварійні ремонтні роботи.

На основі поточних оцінок збитків і втрат і методології оцінки потреб після катастрофи Агроцентр KSE прогнозує, що українському сільському господарству знадобиться для реконструкції та відновлення не менше 23,5 млрд доларів США. Ця оцінка включає 7 млрд доларів США на реконструкцію та 16,5 млрд доларів США на відновлення.

Потреби відновлення та реконструкції агросектору України можна розділити на такі базові категорії:

- реконструкція агровиробництва, яка включає заміну та ремонт зруйнованих і пошкоджених активів (наприклад, заміна та ремонт потужностей для зберігання, пересадка багаторічних культур, поповнення стада сільськогосподарських тварин тощо);
- відновлення агровиробництва, яке також включає надання українським агровиробникам ресурсів, державних послуг та преференцій, які дозволять їм відновити виробництво;
- модернізація агровиробництва, яка повинна мати на меті не просто його повернення до довоєнного стану, але й покращення виробничих процесів, запровадження нових технологій і введення нових стандартів для підвищення ефективності виробництва та сумісності продукції зі світовими ринками;
- відновлення експортної інфраструктури з урахуванням уроків війни. Таке відновлення повинно включати не тільки відбудову пошкодженої інфраструктури, але і створення диверсифікованої системи логістики, стійкої до зовнішніх впливів. Наприклад, необхідно зрозуміти, яку роль відводити наземним маршрутам експорту сільськогосподарської продукції з України. З врахуванням перспективи членства України в ЄС інвестиції в покращення автомобільного та залізничного сполучення в західному напрямку, розвиток дунайських річкових портів і технологій подолання несумісності ширини залізничних колій є обґрунтованими та необхідними;
- розмінування та рекультивація сільськогосподарських земель, забруднених внаслідок військового конфлікту, включаючи видалення нерозірваних

боєприпасів, залишків знищеної військової техніки, вирв, окопів й інших фортифікаційних споруд;

- полегшення доступу до фінансування. Інвестиції приватного сектору необхідні не лише для реконструкції, але й для довгострокового розвитку. Особливо необхідним це є для малих та середніх фермерських господарств, які не мають кредитної історії, достатнього забезпечення та прозорої фінансової звітності.Одним із необхідних кроків на цьому шляху є можливість застави сільськогосподарських земель або прав користування ними (в Україні більшість агровиробників працюють на орендованих землях). Треба розуміти, що в період відновлення українське сільське господарство конкуруватиме за фінансування з іншими важливими секторами, такими як електроенергетика й інші комунальні послуги, житлово-комунальне господарство, охорона здоров'я, транспорт і військова сфера. За таких умов можна припустити, що український агросектор буде мати в своєму розпорядженні менший обсяг коштів, ніж очікується, і для виправлення цієї ситуації потрібна політична воля;
- збалансований підхід до підтримки базового агровиробництва та переробки. Наприклад, актуальною темою обговорення в агроспільноті є заклики до збільшення доданої вартості в українському сільськогосподарському виробництві та експорті. Вважається, що замість того, щоб експортувати сировинні продукти (зернові й олійні культури), краще розвивати, наприклад, на цій базі тваринництво й експортувати молочні та м'ясні продукти з високою доданою вартістю. Однак, коли Україна стане членом ЄС на неї поширюватиметься регулювання ЄС у сфері добробуту тварин, транспортування живих тварин, стандартів для боєнь, правил безпеки харчових продуктів тощо. Це призведе до збільшення виробничих витрат українських агропереробників і може зменшити або звести нанівець деякі з очевидних порівняльних переваг України;
- врахування реформ, пов'язаних з інтеграцією до ЄС і перспективою вступу України до ЄС. Імовірно, що ЄС буде основним джерелом донорського фінансування України для реконструкції та відновлення, з яким будуть координувати свою допомогу інші світові донори, такі як Світовий банк та ЄБРР. Необхідно враховувати, що в ЄС сільське господарство має широке загальноєвропейське регулюванням ринків і стандартів у сферах сільськогосподарської діяльності, безпеки харчових продуктів, захисту навколишнього середовища та добробуту тварин. З огляду на це можна припустити, що значна частина донорського фінансування буде спрямована на відбудову українського аграрного сектору з урахуванням таких європейських стандартів;
- розвиток регіонального адміністративного потенціалу в Україні для впровадження Інтегрованої системи управління та контролю. Така система є необхідною для впровадження та контролю різних форм підтримки фермерських господарств (наприклад, контроль за дотриманням достатньої диверсифікації сівозмін, що є умовою для отримання погектарних виплат підтримки).

Загалом, очікується, що перспектива вступу до ЄС сприятиме реконструкції та відновленню, створюючи в Україні привабливіші умови для іноземних інвестицій. Проте треба враховувати, що пов'язані з такою перспективою реформи та зобов'язання потенційно обмежать варіанти традиційної для України аграрної політики в рамках її сумісності зі вступом до ЄС.